

SOKOLSKÉ JEDNOTY ČECHŮ Z VOLYNĚ¹

Ondřej Štěpánek

The “Sokol” Associations of Czechs from Volyně

Abstract: The fundamental purpose of this article is to contribute towards mapping out the hitherto largely neglected development and significance of one of the most important aspects of the community life of emigrants from the Czech Lands settled in the area of Volyně – known as the Volyně Czechs. The article deals with their Sokol Physical Education Associations, from their initial foundation in the 1870s to the activities of the Czechs of Volyně in the aftermath of World War II subsequent to their re-emigration to Czechoslovakia. Particular attention is devoted to the inter-war period, during which the Associations achieved their greatest expansion in Volyně. They helped not only to develop physical fitness but also towards the upbringing of the youth, strengthening their Czech consciousness and sense of belonging to their historical homeland. Despite the fact that their activities would later become complicated and indeed rendered impossible by the Polish and Soviet authorities, the Sokol Associations left an important mark – still remembered in various places within the region, and to which present-day associations hark back.

Keywords: Sokol – Volyně Czechs – Sokol Associations – Volyně – Physical Education

Contact: Mgr. Ondřej Štěpánek, Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1; e-mail: ondrej.stepanek@nm.cz

Základním cílem této stati je přispět ke zmapování vývoje a společenského významu jedné z částí spolkového života emigrantů z českých zemí na území Volyně, tzv. volyňských Čechů. Text se zabývá jejich sokolskými tělovýchovnými jednotami, přičemž největší pozornost je věnována období mezi světovými válkami, kdy došlo k jejich největšímu rozmachu. Začátkem 20. let 20. století byla Volyně rozdělena na polskou a sovětskou část, a i díky tomu přispěli ke zkoumání historie tamní sokolské komunity zejména v posledních letech také polští i ukrajinští badatelé. Práce polských výzkumníků však nepojednávají o tématu komplexně, zabývají se především polskými sokolskými jednotami a těch v obcích s početným českým zastoupením se dotýkají jen okrajově nebo je opomíjejí úplně. Mezi poslední odborné texty napsané na toto téma patří článek *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” okręgu wołyńskiego (1922–1939)*.² Řadu velmi cenných informací o vývoji sokolských jednot ve východní části oblasti, které nejsou v česky psané literatuře dostupné, přinesla ukrajinská publikace vydaná v roce 2015 s názvem *Historie gymnastického spolku „Sokol” na Volyni*.³

V české literatuře se téma sokolských jednot Čechů na Volyni objevovalo jen minimálně, a to zpravidla v odborných publikacích, kde však byly uvedeny i leckteré zásadní nepřesnosti. Některé informace o českých Sokolech se objevují například v prvních dvou dílech třídílných *Dějiny volyňských Čechů* od historika Jaroslava Vaculíka. Téma se zpravidla okrajově objevuje též leckde v memoárové literatuře. Ze spolků volyňských Čechů se dosud v soudobé literatuře dočkaly zvýšeného zájmu v souhrnnější práci pouze sbory dobrovolných hasičů, které jsou tématem monografie reemigranta z oblasti Václava Kačírka *Čeští hasiči na Volyni* vydané v roce 2004.

Jedním z podnětů pro vznik tohoto příspěvku bylo zpřístupnění unikátního původního pramene – digitalizované *Malé kroniky Sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*.⁴ Tuto pamětní knihu ručně psal od počátků straklovské jednoty až do faktického zániku⁵ její jednatel, místostarosta a později i vzdělavatel – učitel Alexandr Křivka. Podle svého zápisu v ní tak činil „na důkaz opravdové oddanosti sokolské myšlenky“. V kronice se objevují dosud nepublikované

¹ Předložená studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019-2023, oblast 12.II.a)

² Teresa Drozek-MELOLEPSZA – Eligiusz MELOLEPSZY, *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” okręgu wołyńskiego (1922–1939)*, in: *PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Czestechowia* 2018.

³ *Історія гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині*

⁴ K dispozici na webových stránkách Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel (http://www.scvp.eu/downloads/Mensi_Kronika_sokolske_telocvicne_jednoty_v_Ceskem_Straklove.pdf).

⁵ V kronice pak následují události druhé světové války.

informace dokládající mnohé zajímavé aspekty působení Sokolů v obcích volyňských Čechů ve 30. letech 20. století a kronika je doplněna i řadou fotografií. Mezi další důležité prameny patřila spolková periodika (*Sokol*, *Věstník Sokolský*), zprávy o činnosti sokolských jednot na Volyni v českých novinách (v *Národních listech* či *Lidových novinách*) a archiválie uložené v Národním muzeu. Také v Národním archivu jsou uloženy například stanovy některých českých jednot i další archiválie k tématu.

Prvopočátky sokolských jednot na Volyni

K samotnému vzniku Sokola došlo v Praze v roce 1862. Stejně tak do 60. let 19. století se datuje i prvotní hromadná emigrace obyvatel z českých zemí na Volyň, která ležela v tehdejších carském Rusku (dnes je součástí Ukrajiny). Emigrace ve zvýšené míře eskalovala od roku 1868. Na Volyň odcházeli lidé z českých zemí po skončení prusko-rakouské války především díky možnosti získání velice levné půdy, která byla mnohonásobně levnější i oproti půdě v zámořské Americe. Již v roce 1870 žilo v 67 volyňských lokalitách přes deset tisíc emigrantů z českých zemí a jejich počet se nadále rychle zvyšoval.⁶ Po začátku imigrace tak vzrůstala potřeba sdružování nových osadníků, což s sebou přinášelo zakládání hudebních těles či různých spolků, například sborů dobrovolných hasičů. S tím souviselo i rychlé implementování sokolské myšlenky v novém prostředí a záhy tak i v něm vznikly první spolky Sokola, které patřily mezi první založené za rakousko-uherskými hranicemi.

V roce 1870 došlo do té doby k největšímu ročnímu nárůstu v počtu jednot sokolské organizace,⁷ mezi třiceti sedmi novými figurovaly i dvě jednoty v nově založených českých vesnicích na Volyni. Profesor Vaculík ve své přehledové publikaci umísťuje na základě článku ze 30. let minulého století zveřejněného v časopise *Náš Buditel* jednu do Mirohošti a druhou do obce Semiduby, kde v té době žilo 48 českých rodin a vlastnilo tam největší množství půdy ze všech obcí volyňských Čechů – 4000 jiter.⁸ O činnosti Sokola v Semidubech v 19. století se nepodařilo dohledat žádné informace (jistě zde začal působit až na počátku 30. let 20. století). Podle jiných zdrojů informací se obě jednoty nacházely od Semidubů v nepříliš vzdálené Mirohošti,⁹ přičemž jedna z nich byla spolkem jízdním.¹⁰ Obec Mirohošť byla v tomto období se sto osmi rodinami druhou nejpočetnější českou vsí na Volyni.¹¹ Akcí spojených se založením tamní sokolské jednoty,

kteří proběhly v květnu 1870,¹² se zúčastnil i metropolita kyjevský a haličský, který přivezl volyňským sokolům praporek z Kyjeva a kladl důraz zejména na sokolské poslání.¹³ V srpnu téhož roku navštívil Mirohošť volyňský generální gubernátor kníže Dondukov-Korsakov, který v rámci uvítání kráčel špalírem sokolů k nově zřízené školní budově, během své návštěvy Volyně pak vyjádřil názor, že se mu sokolský oděv velmi líbí, a dal podobný zhotovit pro svého syna.¹⁴ Jeho syn Dmitrij se dokonce stal čestným starostou mirohošťské sokolské jednoty,¹⁵ které byl náčelníkem učitel Svoboda.¹⁶ Podle údajů z počátku roku 1871 v dobovém periodiku *Sokol* vykonávalo zaměstnání rolníka 32 členů jednoty z Mirohošti, což řadilo obec v tomto ohledu na druhé místo mezi více než stovkou tehdejších sokolských jednot v rámci tehdejší České obce sokolské (dále také ČOS). Celkově bylo v obou ruských sokolských jednotách podle statistického přehledu z počátku roku 1871 již 99 členů, kromě nejhojněji zastoupených rolníků například i šestnáct řemeslníků či živnostníků a sedm umělců. V periodiku je reflektována i procentuálně vysoká účast místních členů na cvičeních (více než padesátiprocentní a podle údajů dokonce stoprocentní ve spolku jízdním).¹⁷ O aktivitě mirohošťského Sokola ve zbytku roku 1870 svědčí i značné množství dvacetí dvou cvičitelských porad, cvičení třikrát týdně, pět půldenních a pět celodenních výletů.¹⁸ V těchto ohledech patřil ke špičce v celé České obci sokolské. *Národní listy* v tomtéž roce zmiňují také sokoly z Kvasilova, kteří přijeli na koních do obce Hlinsk přivítat gubernátora oblasti a následně ho zřejmě doprovázeli ještě do města Rovno.¹⁹ Je otázkou, zdali se v tomto případě jednalo o neoficiálně působící skupinu nebo o záměnu autorem článku s mirohošťskou jízdní jednotou. První snaha o založení jednoty v Kvasilově podle jiného zdroje pochází z 80. let 19. století, kdy se již měnila politická situace a vliv měla rusifikační politika. „*Občané tehdy chtěli využít příjezdu volyňského gubernátora do Kvasilova, aby se mu představili v slavnostním kroji sokolském a požádali za dovození, aby mohli založit sokolskou jednotu. Ale pokus ztroskotal. Gubernátor nechtěl červených košilí ani vidět a dlouho prý se nemohl uklidnit z rozčilení nad smělostí občanů, kteří mu vyjeli vstříc na koních v sokolském kroji.*“²⁰

Periodikum *Sokol* zmiňovalo založení sokolské jednoty také v obci Teremno, k čemuž mělo dojít v roce 1871.²¹ O existenci Sokola v obci, kde žilo již v předchozím roce okolo osmdesáti českých rodin,²² svědčí i dobová zpráva v *Národních listech* o slavnosti „přijímání poddanství“:

⁶ Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů I*, Praha 1997, s. 9.

⁷ *Statistický přehled jednot Sokolských*, Sokol, 1871, roč. 1, č. 9, s. 6–7.

⁸ *Národní hospodář. Z Rovna na Volyni*, Národní listy, 29. 10. 1870, roč. 10, č. 295, s. 6.

⁹ Ladislav JANDÁSEK, *Přehledné dějiny sokolstva*, Praha 1937, s. 49.

¹⁰ Josef SCHEINER, *Dějiny Sokolstva v jeho prvním pětadvacetiletí*, Praha 1887, s. 75.

¹¹ *Národní hospodář. Z Rovna na Volyni*, Národní listy, 29. 10. 1870, roč. 10, č. 295, s. 6.

¹² J. SCHEINER, *Dějiny Sokolstva v jeho prvním pětadvacetiletí*, s. 75.

¹³ Jaroslav B. ZYKA, *Šedesát let od založení první Sokolské jednoty na Volyňsku*, Sokol, 1931, roč. 57, č. 6–7.

¹⁴ *Z Dubna*, Národní listy, 17. 11. 1870, roč. 10, č. 314, s. 2.

¹⁵ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů I*, s. 70.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ *Statistický přehled jednot Sokolských*, Sokol, 1871, roč. 1, č. 9, s. 6–7.

¹⁸ *Statistický přehled jednot Sokolských (pokračování)*, Sokol, 1871, roč. 1, č. 10, s. 5–6.

¹⁹ *Z Dubna*, Národní listy, 17. 11. 1870, roč. 10, č. 314, s. 2.

²⁰ *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, Lidové noviny, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

²¹ *Příspěvky ke statistice Sokolské*, Sokol, 1871, roč. 1, č. 23, s. 5.

²² *Národní hospodář. Z Rovna na Volyni*, Národní listy, 29. 10. 1870, roč. 10, č. 295, s. 6.

„Zde v Lucku zahájena slavnost v předvečer památného pro nás dne průvodem s lampiony, jež nesli četní již Sokolové obce Teremno.“²³ Informace o dalším působení sokolských jednot na Volyni v 19. století jsou prozatím nejasné a stejně tak podrobnosti jejich zániku – časopis *Ruský Čech* ho datoval do počátku 90. let v souvislosti se zánikem českých škol.²⁴ Z dostupných informací je pravděpodobné, že k tomu mohlo dojít již dříve, podle článku v pozdějším periodiku *Sokol*, kde jsou však i zřejmě některé faktické chyby, zanikly „záhy“ po vzniku.²⁵

Další předválečný vývoj sokolstva ve volyňské gubernii ovlivnila především první ruská revoluce, která opět změnila politickou konstelaci a pomáhala i rozvoji sokolských jednot. Snahy o rozkvět sokolského hnutí v Rusku podporovala také Česká obec sokolská, která již v srpnu roku 1905 uspořádala v Praze svoji první školu pro výchovu sokolských učitelů pro Rusko, kterou absolvovalo patnáct učitelů.²⁶ Češi postupně získávali důležité postavení v nově vytvářených ruských sokolských jednotách např. v Petrohradu nebo Kamenci Podolském, kde byl náčelníkem nové jednoty Jindřich Vondra.²⁷ Význam pro šíření sokolství v Rusku měla také česky psaná periodika *Ruský Čech*, *Čechoslovan* (pod redakcí V. Švihovského), či specializovaný časopis *Sokolský list – ruský* vydávaný českými učiteli tělocviku v Rusku (Vondráčkem, Olšaníkem a dalšími).²⁸ Některé osobnosti z řad Čechů žijících v Rusku se účastnily větších sokolských akcí, například již všesokolského sletu v roce 1907 v Praze. Na následný šestý všesokolský slet, který byl zároveň prvním sletem nově vzniklého Svazu Slovanského sokolstva, přijelo v roce 1912 do Prahy z tehdejšího Ruska okolo 700 sokolů a zastoupena na něm byla většina tamních jednot z následujících měst – Astrachaň, Baku, Bohoduchov, Černihiv (Černigov), Charkov, Jekatěrinoslav (Dnipro), Jegorjevsk, Kaluga, Kamenec, Kyjev, Nižnij Novgorod, Moskva, Oděsa, Orel, Petrohrad, Poltava, Taganrog, Tiflis (Tbilisi), Tula, Voroněž, Vilna a Žitomír.²⁹

Velký vliv pro budoucí vývoj na Volyni měla přeměna tělocvičného spolku Jih v Kyjevě díky povolení úřadů v gymnastický spolek Sokol,³⁰ k čemuž došlo okolo roku 1907. Spolek si rychle získával popularitu především mezi venkovským obyvatelstvem.³¹ Postupně v něm působil ve funkcích zapisovatele, místostarosty a posléze i starosty jeden z historicky nejvýznamnějších volyňských Čechů Václav Vondrák, který spolek zastupoval i ve Svazu ruského Sokolstva.³²

Obr. 1. Figurální cvičení žen gymnastického spolku Sokol v Kyjevě kolem roku 1911, Sběrka Národního muzea

Narůstání popularity kyjevského Sokola následně přineslo vznik Sokolů ve větších volyňských městech Dubně, Rovně a Žitomíru.³³ Zásadní význam pro komunitu volyňských Čechů mělo rovněž založení sokolské jednoty v obci Kvasilov, k čemuž měla napomocť také návštěva dvou kvasilovských občanů na veřejném cvičení v Kyjevě.³⁴ Dne 16. ledna 1911 byla jednota založena a následující rok pořádala první veřejné cvičení se zdařilým průběhem,³⁵ v předválečném období čítala okolo 76 členů.³⁶ V souvislosti s touto jednotou je nutno jmenovat především Antonína Perného, který byl zakladatelem i starostou jednoty a později v meziválečném období působil například jako vydavatel asi nejvýznamnějšího českého periodika v oblasti s názvem *Hlas Volyně*, které často šířilo sokolské ideje ve svých článcích zejména v části časopisu s názvem „Sokolská hlídka“.³⁷ Jako náčelník jednoty zpočátku působil Josef Šorm a jako cvičitel Jaroslav Houška – bývalý člen Sokola v Plzni. Záhy byl jako cvičitel povolán na doporučení ČOS František Oliverious z Prahy, což následně napomohlo dalšímu rozkvětu jednoty.³⁸ Činnost kvasilovského Sokola, který se ale také částečně potýkal s nepřízní ruských učitelů a jiných spolků,³⁹ brzy načas přerušila první světová válka.

Také ve východnější části Volyně v žitomírském újezdu se začala sokolská organizace rozvíjet v letech nedlouho před vypuknutím první světové války. V Žitomíru byla podána žádost o registraci spolku Sokol dne 20. srpna 1910

²³ *Na Volyni. Ve čtvrtek dne 26. září ...*, Národní listy, 21. 10. 1870, roč. 10, č. 287, s. 2.

²⁴ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů I*, s. 79.

²⁵ Jaroslav B. ZYKA, *Šedesát let od založení první Sokolské jednoty na Volyňsku*, Sokol, 1931, roč. 57, č. 6–7.

²⁶ *Ruská tělocvičná výročí*, Sokol, 1930, roč. 56, č. 12, s. 19.

²⁷ *Rusové*, Sokol, 1911, roč. 37, č. 2, s. 31.

²⁸ *Nový sokolský list – ruský ...*, Sokol, 1911, roč. 37, č. 1, s. 28.

²⁹ *Slet sokolstva slovanského v Praze 1912*, Národní listy, 25. 6. 1912, roč. 52, č. 173, s. 1.

³⁰ *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, Lidové noviny, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

³¹ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů I*, s. 79.

³² Tamtéž, s. 86.

³³ Tamtéž, s. 79.

³⁴ *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, Lidové noviny, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů I*, s. 79.

³⁷ Václav MAKSA, *Český Sokol na Volyni*, Věrná stráž, 16. dubna 1947, roč. 2, č. 14–15, s. 10.

³⁸ *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, Lidové noviny, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

³⁹ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů I*, s. 79.

a již 2. září byla gubernátorem schválena.⁴⁰ Do konce roku pak stoupl původní počet členů ze třiceti čtyř na padesát, z čehož bylo třináct žen.⁴¹ Stanovy tělocvičného spolku Sokol v Žitoměru měly ráz stanov župy, připouštěly tvoření sdružených spolků po celé Volyni.⁴² *Historická mapa českého osídlení na Volyni* uvádí, že v průběhu času působily ve východní části Volyně v žitomírském újezdu jednoty v následujících čtyřech obcích – Okolek, Olšanka, Vysoko České a Krošna Česká.⁴³

Z obce Olšanka pocházel velkostatkář, vlastník pivovaru a jeden z největších pozemkových vlastníků mezi volyňskými Čechy Václav Klich, jehož nákladem bylo vydáváno periodikum *Čechoslovan*. Jeho syn Jaroslav Klich, narozený v roce 1898, se více seznámil se sokolstvem zřejmě v Kyjevě, kde žil přibližně od svých čtrnácti let a cvičil v tamní jednotě.⁴⁴ On i další mládežnickí členové kyjevského Sokola trávili letní prázdniny v Olšance, kde probíhalo každoroční letní cvičení v pivovarské zahradě. Tam byly instalovány kruhy, hrazda i bradla. Dětem se denně věnoval s velkým nadšením Jaroslav Klich spolu se svým starším bratrem Otakarem – cvičili s nimi, vyprávěli jim o zakladatelích Sokola a vysvětlovali význam sportu. Pokus o založení sokolské jednoty v Olšance však podle vzpomínek místního pamětníka ztroskotál, protože zde nebyl oficiální sokolský cvičitel.⁴⁵

V obci Vysoko České existovala aktivní sokolská jednotka pod vedením cvičitele Hrachovce,⁴⁶ a stejně tak v obci Okolek sokolové nezůstávali se svou činností pozadu. Velká událost proběhla v Žitoměru dne 7. dubna 1914, kde v rámci bohatého programu vystoupili sokolové ze Žitoměru, Okolku i vesnice Vysoko České. I tato událost hojně reflektovaná v regionálních periodikách napomohla dalšímu rozrůstání členstva sokolstva v žitomírském újezdu a v předvečer první světové války bylo v sokolských spolcích v této oblasti činných již 169 mužů a 48 žen.⁴⁷

Vliv Sokola na dění 1. světové války

Rozvoj sokolského hnutí na Volyni přerušila první světová válka. Té se zúčastnila řada volyňských mužů aktivních

v Sokolech, do carské armády byli mobilizováni všichni muži s ruským občanstvím od 18 do 45 let, mezi nimi například i starosta kvasilovské jednoty Antonín Perný.⁴⁸ Neodvedení muži se často hlásili do dobrovolnických oddílů České družiny.⁴⁹ V tom hrály svou roli také ideály sokolství, které přivedly do České družiny i mnoho později významných důstojníků.⁵⁰ V Dubně vstoupily do družiny více než dvě desítky mužů.⁵¹ Také v Kvasilově se mobilizovala řada mužů z řad sokolů (mladší osmnácti let či s rakouským občanstvím), která tvořila důležitou část druhé rotý:⁵² „*Jakmile v srpnu r. 1914 došla zpráva, že tvoření Družiny jest povoleno, tu kvasilovští sokolci hned věděli, co mají dělat; osmnáct jich, kterých se mobilizace ještě netýkala, vyšli v řadách, za sokolských povelů, z rodné obce a za zpěvu sokolských písní nasedli ve Zdolbunově do vlaku, aby jeli do Kyjeva*“.⁵³ Po vypuknutí války se noví rekruti České družiny hlásili v kyjevské sokolovně, na čemž měl podíl i již zmíněný Václav Vondrák.⁵⁴ Kyjevský Sokol také poskytoval českým a slovenským zajatcům možnost cvičení.⁵⁵ Čeští sokolští cvičitelé na Rusi také často nahrazovali ruské důstojníky či poddůstojníky a starali se o vedení výcviků, kde kladli velký důraz na fyzickou připravenost.⁵⁶

Někteří z volyňských sokolů během první světové války zemřeli, například cvičitel kvasilovské jednoty František Oliverius, který byl raněn zajat rakousko-uherskou armádou a popraven.⁵⁷ Již od roku 1937 je na jeho počest na náměstí v Radnicích v okrese Rokycany pamětní deska s tímto textem: „*7. XII. 1893 – 1. II. 1916, v tomto domě se narodil sokol – starodružiník František Oliverius, obětoval se při historické rozvředce prap. J. Surového za svobodu milované vlasti*“.⁵⁸ Další Češi byli raněni (např. Alexandr Zach u Zborova) nebo museli prodělat sibiřskou anabázi jako Josef Malinský z kvasilovské sokolské jednoty.⁵⁹

Obdobná situace byla v pozdější východní části Volyně v žitomírském újezdu, kde vstoupilo do armády 105 sokolů⁶⁰ a velký zájem byl také o zapojení do České Družiny. Jen v Krošně České v předměstí Žitoměru do ní vstoupilo okolo dvou desítek mužů.⁶¹ Členové rodiny Klichů z Olšanky se aktivně účastnili bojů první světové války již od roku 1914,

⁴⁰ Olexandr KUKHARSKIJ (O. C. Кухарський) – Grigorij GRIBAN (Г. П. Грибан), *Istorija himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, Žitomír 2015, s. 9.

⁴¹ O. KUKHARSKIJ – G. GRIBAN, *Istorija himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, s. 10.

⁴² *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, Lidové noviny, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

⁴³ Jaroslav KLICPERA – Věra PELCOVÁ – Jiří HOFMAN, *Historická mapa českého osídlení na Volyni*, Praha 1995, s. 8–22.

⁴⁴ Alexandr MURATOV – Dina MURATOVÁ, *Deset mužů z rodiny Klichů v České Družině*, Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně, 2015, č. 4.

⁴⁵ Národní muzeum, H8-b. č., anketní popis volyňských obcí, Olšanka.

⁴⁶ Národní muzeum, H8-b. č., anketní popis volyňských obcí, Vysoko České.

⁴⁷ O. KUKHARSKIJ – G. GRIBAN, *Istorija himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, s. 26.

⁴⁸ Popis české obce Kvasilov na Volyni, *Věrná Stráž*, 1949, roč. 4, č. 5–6.

⁴⁹ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 9.

⁵⁰ Dalibor VÁCHA, *Život v legiích. Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914–1918*, disertační práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2011, s. 44.

⁵¹ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 10.

⁵² Tamtéž, s. 9.

⁵³ Josef NÁHLOVSKÝ, *Kronika obce Kvasilova*, Kvasilov 1929, s. 33.

⁵⁴ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 9.

⁵⁵ Dagmar MARTINKOVÁ, *Podíl ruských Čechů na československém odboji na počátku velké války*, Sborník prací Masarykovy univerzity, řada společenských věd, Brno 2015, s. 22.

⁵⁶ D. VÁCHA, *Život v legiích*, s. 52.

⁵⁷ Mikuláš ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*, 2003, s. 21.

⁵⁸ Dostupné online na stránkách Spolku pro vojenská a pietní místa: <https://www.vets.cz/vpm/5887-pametni-deska-frantisek-oliverius/>

⁵⁹ Josef NÁHLOVSKÝ, *Kronika obce Kvasilova*, Kvasilov 1929, s. 34.

⁶⁰ O. KUKHARSKIJ, G. GRIBAN, *Istorija himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, s. 26.

⁶¹ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 10.

Obr. 2. Sokolové z Krošny České se cvičitelem Tomanem (stojící druhý zleva), Sběrka Národního muzea

mimo jiné i ve čtvrté rotě. Ta byla během roku 1916 převedena z rozkazu štábu do Kamence Podolského, kde byla ve velkém sále organizována sokolská představení a ruští vojáci i důstojníci se na ně chodili dívat,⁶² obdobná cvičení za války v armádě však nebyla výjimkou. V žitomírském újezdu pokračovala sokolská činnost nejpozději od roku 1917, kromě obcí Okolek a Vysoko České začala jednota působit také v Krošně České, kde cvičili žáci, muži i ženy. Jako cvičitel zde působil Štěpán Toman, který se nedlouho předtím vrátil z války.⁶³

Sokolské jednoty v meziválečném období na západní Volyni

Události spojené s první světovou válkou přinesly velké množství územních změn, které se bezprostředně dotkly i oblasti Volyně. Překotný vývoj za první světové a ruské občanské války se načas ustálil po podepsání polsko-ruské mírové smlouvy, k čemuž došlo v březnu 1921 v Rize. Touto dohodou byla západní část volyňské gubernie přičleněna k Polské republice. V této části Volyně žila i početná komunita emigrantů z českých zemí, konkrétně 30 977 lidí dle mateřského jazyka.⁶⁴ O něco menší část území na východě s více než sedmi tisíci volyňskými Čechy připadla Ukrajinské sovětské socialistické republice.

Právě politická správa byla rozhodujícím faktorem v možnosti působení sokolských jednot na Volyni. České jednoty v západní Volyni se mnohdy potýkaly s polskými

státními orgány, částečně kvůli vzájemným diplomatickým sporům mezi oběma státy, a určitou roli pak hrála i působnost Svazu polského sokolstva v oblasti. Už během roku 1924 v něm v rámci jedenáctého (volyňského) okresu působily jednoty zejména ve větších obcích, jednalo se o Kremenev, Kvasilov, Luck, Rovno, Volodymyr-Volynskij a Zdobunov. Následně se k nim přidaly ještě jednoty v následujících místech: Dąbrowica, Kovel, Korec, Rożyšče, Olyka, Tsuman a Wólka Kotowska.⁶⁵ Také v Dubně působil podle straklovské kroniky polský Sokol,⁶⁶ zřejmě tím byla myšlena také jednota působící v rámci Svazu polského sokolstva.

Potíže s polskou vládou při obnovování sokolských jednot a zakládání nových neřešili pouze Češi, ale také Ukrajinci žijící v oblastech přičleněných říšským mírem k Polsku. To lze ukázat na příkladu ukrajinského Sokola Baťko ve Lvově, jemuž byl při policejní razii v roce 1923 dokonce zabaven sokolský prapor.⁶⁷ Obdobné problémy řešily i české jednoty v západní části Volyně. K obnově činnosti kvasilovské jednoty po první světové válce došlo v roce 1922, na doporučení ČOS byli opět na Volyň vysláni cvičitelé z Čech – Jan Šebek z Vejprnic u Plzně a František Petlach z Kanic na Moravě, protože zároveň vznikly na Volyni sokolské jednoty také v obcích Volkov, Mirohošť, Zdobunov a pomýšlelo se na utvoření samostatného českého okrsku.⁶⁸ Zejména kvůli vlivu vysokého úředníka v Lucku předsedy okruhu Jaworowského došlo k zániku všech českých sokolských jednot vyjma kvasilovské, a ačkoliv ještě rok 1923 pro ni znamenal velký rozkvět (měla okolo 150 členů, vlastní kapelu a zúčastnila se sletu polského sokolstva),⁶⁹ tak se museli také činovníci z Kvasilova vyrovnávat s komplikacemi ze strany polských úřadů.⁷⁰

Věstník sokolský k tomu v roce 1924 uváděl: „Sokolstvu českému v Kvasilově nechtějí příslušné úřady povolit stanovy z toho důvodu, že hlásí se (sic) dobrovolně do Svazu Sokolstva polského, ale hrůzo!, chce udržovat bratrské styky s bratrským Svazem Sokolstva v Československu. A naléhají, aby tato věta ze stanov byla škrtnuta, hrozíce jinak nepovolením.“⁷¹ Kvasilovský Sokol se snažil vymoci si možnost používat české povely, mít češtinu jako jednacím řeč nebo nosit český sokolský kroj.⁷² Tyto parametry patřily k hlavním rozdílným v praktickém fungování sokolských jednot v rámci Svazu polského sokolstva a Československé obce sokolské. Nastalá situace tak kvasilovský Sokol paralyzovala, někteří jeho činovníci svoji působnost ve spolku kvůli sporům ukončili, z Volyně odjel v roce 1923 zpět do Československa cvičitel Šebek a v roce 1925 také cvičitel Petlach, kterému jeho zaměstnání nestačilo na živobytí.⁷³ Během jeho působení na Volyni se mu podařilo ustavit cvičitelský sbor,⁷⁴

⁶² Alexandr MURATOV – Dina MURATOVÁ, *Deset mužů z rodiny Klichů v České Družině*, Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně, 2014, č. 9.

⁶³ O. KUKHARSKIJ, G. GRIBAN, *Istoriya himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, s. 27–29.

⁶⁴ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 24.

⁶⁵ Teresa Drozek-MEŁOLEPSZA – Eligiusz MEŁOLEPSZY, *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” okręgu wolyńskiego (1922–1939)*, in: *PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, Częstochowa 2018, s. 73–81.

⁶⁶ Alexandr KRIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*. Straklov, 1935, s. 3.

⁶⁷ *Ukrajinský Sokol v Haliči*, *Věstník Sokolský*, 1924, roč. 26, č. 32.

⁶⁸ *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, *Lidové noviny*, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ *Drobnosti. O slovanském citění polských úřadů*, *Věstník Sokolský*, 1924, roč. 26, č. 32.

⁷² *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, *Lidové noviny*, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 29.

Obr. 3. Skupinová památeční fotografie části sokolů z Kvasilova z roku 1923, Sběrka Národního muzea

později se na Volyň vrátil a vykonával činnost sokolského okrskového vzdělavatele.⁷⁵

Kvasilovská jednota toto krizové období úspěšně překonala a každoročně i během něho pořádala veřejná cvičení a tělocvičné besídky.⁷⁶ V roce 1926 přijela pětičlenná delegace z této jednoty pomoci založit také další sokolskou jednotu v obci Český Straklov a seznámit místní se sokolskou myšlenkou. Ustavující schůzka však byla v jejím průběhu ukončena polským policistou, připravované stanovy odebrány a dva z iniciátorů schůzky obdrželi pokutu ve výši 20 zlotých.⁷⁷ Během 20. let se Čechům v oblasti tak podařilo založit již pouze jednotu ve Zdobunově, potvrzenou úřady dne 9. srpna 1927, ve které byla dlouholetým starostou místní výrazná osobnost Alexandr Khol.⁷⁸ K založení Sokola ve Strakově finálně došlo po dalších problémech s polskými úřady až o pět let později. K legalizování jednoty bylo nutno zaslat stanovy k potvrzení do oblastního města Luck. V případě Českého Straklova se vrátili nepotvrzené a k jejich podepsání došlo až následující rok po urgenci jediného zástupce v polském sejmu z řad volyňských Čechů Vladimíra Meduny, za což se mu dostalo poděkování i v krajanském tisku.⁷⁹

Informace o přesném letopočtu založení sokolských jednot se vzhledem k tomu, že jednoty mnohdy působily už

před oficiálním schválením úřady, a v závislosti na zdroji informací liší. Názorným příkladem může být také obnovená sokolská jednota v obci Mirohošť. Podle vzpomínek místního rodáka došlo k opětovnému obnovení její činnosti již v roce 1928.⁸⁰ Jaroslav Vaculík ve své knize uvádí rok 1929, periodikum *Sokol* či sokolská kronika Straklova pak až letopočet 1930, který zřejmě odpovídá realitě. V průběhu času došlo například také k chybnému vzpomínání na datum původního založení mirohošťské jednoty, namísto roku 1870 periodikum *Sokol* uvádělo datum 1871, kdy mělo dojít k založení jednoty v rámci valné hromady Sokolů volyňských v den „slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje“ dne 11. května.⁸¹

Díky postupnému zlepšení poměrů mezi Československem a Polskem mohla v létě roku 1930 přijet na Volyň na přání místních volyňských Čechů prostřednictvím ČOS skupina sokolů, která zde navštívila české jednoty včetně nově vytvořených v Mirohošti a Rovně. Také navštívila Českou Huleč, kde se založení sokolské jednoty připravovalo. Podle straklovské kroniky se jednalo o závodní družstvo zahraniční župy,⁸² podrobnější novinové zprávy píší, že na Volyň byla zahraniční župou vyslána dvě družstva jednoty zlínské z župy Hanácké, přičemž finanční podporu na tento zájezd

⁷⁵ Alexandr KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Strakově Českém*, Straklov 1935, s. 7.

⁷⁶ *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, Lidové noviny, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

⁷⁷ A. KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Strakově Českém*, s. 2.

⁷⁸ Miroslav KRUŠINA, *Zdobunov – město na Ukrajinské Volyňi ve vzpomínkách české minority*, Otradovice 2009, s. 87 a s. 135.

⁷⁹ A. KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Strakově Českém*, s. 2–3.

⁸⁰ Národní muzeum, H8-b. č., anketní popis volyňských obcí, Mirohošť Česká.

⁸¹ J. B. ZYKA, *Šedesát let od založení první Sokolské jednoty na Volyňsku*, Sokol, 1931, roč. 57, č. 6–7.

⁸² A. KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Strakově Českém*, s. 2.

Obr. 4. Fotografie členů obnoveného Sokola v Mirohošti okolo roku 1931, Sběrka Národního muzea

poskytl např. zlínský podnikatel Baťa. Během desetidenního zájezdu navštívila výprava všechny tou dobou fungující jednoty (Kvasilov, Zdolbunov, Mirohošť, Rovno) a účastnila se zde sokolských akademií i veřejných cvičení.⁸³

O zájezdu referoval *Věstník sokolský* takto: „Zájezd vůbec vykonal veliký kus práce na poli kulturního povznesení české větve volyňské. Na četných místech výprava byla vítána zástupci polských jednot sokolských a žup [...], zástupci úřadů a ústavů [...] a tak mimoděk se stala významným činitelem v česko-polském sblížení. Přijetí našimi krajany na všech místech, kde alespoň hrstka našinců žije, bylo tak jedinečné a dojemné, že zůstane vzpomínka na ty krásné chvíle trvalou v duších všech účastníků“.⁸⁴

Tato návštěva měla velice pozitivní efekt, probudila touhu i v dalších vesnicích po založení Sokola. Počátek 30. let lze považovat za vrchol zakladatelské horečky sokolských jednot Čechů v západní části oblasti. Volyňské jednoty se postupně stávaly nejpočetnější složkou zahraniční župy ČOS a v roce 1930 došlo i k ustavení druhého (tj. volyňského) okrsku v rámci ní,⁸⁵ jako okrskový náčelník působil během 30. let Martínek.⁸⁶

Přesto se stále v polské Volyni i v první polovině 30. let našli činitelé potlačující českou sokolskou činnost. Jako příklad lze zmínit učitele Ignacy Bielawského z obce Česká Huleč, který se dle knihy o obci vyznačoval „národnostní nesnášenlivostí“, zakazoval dětem o přestávkách mluvit česky či ukrajinsky s případnými tělesnými postihy a zakazoval jim zpravidla neúspěšně taktéž chodit do místního Sokola po jeho založení v roce 1930.⁸⁷ Tento případ byl v tomto období již ale spíše výjimkou.

Jako starosta kvasilovského Sokola začal okolo roku 1923 působit místní významný podnikatel inženýr Vladimír Svárovský, pozdější generální konzul na Volyni.⁸⁸ I jeho osobnost zřejmě napomáhala dobrým vztahům s polskými vládními činiteli, např. před všesokolským sletem v roce 1932 byly jeho prostřednictvím vyrobeny speciální štítky se znakem ČOS Kvasilov pro polského prezidenta Moścického, maršálka Józefa Piłsudského a starostu Svazu polského sokolstva Adama Zamoyského.⁸⁹ O postupné změně postojů svědčí například první velké závody českých jednot na Volyni v roce 1933. Ty se podle zprávy župního náčelníka Pláničky konaly za účasti zástupců polských úřadů, mezi tisíci

⁸³ *Zájezd župy Zahraniční k českým sokolským jednotám na Volyň*, *Věstník Sokolský*, 11. 9. 1930, roč. 32, č. 35.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 30.

⁸⁶ *Čilý sokolský ruch na Volyňsku*, *Věstník Sokolský*, 1934, roč. 36, č. 8.

⁸⁷ Jiří BONEK – Danuše MANOVÁ – Václav STÁREK, *Huleč Česká na Volyni*, Žatec 1992, s. 135.

⁸⁸ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 47.

⁸⁹ M. ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*, s. 22.

Obr. 5. Zejména mladí členové Sokola Rovno s náčelníkem jednoty Maksou v roce 1933, Sbirka Národního muzea

návštěvníky bylo mnoho Poláků a Ukrajinců, kromě polské hymny zde zahrála i hymna československá a proslovy s přípitky se děly ve znamení „českopolského bratrství“.⁹⁰ Župní náčelník oceňoval loajalitu Čechů k „přátelskému Polsku“ a věrnost slovanské vzájemnosti.⁹¹ Tato zpráva tak obsahuje jednu z mála zmínek v dobových zdrojích o zájmu mnohých ukrajinských či polských obyvatel Volyně o české sokolské jednoty.

Ve druhé polovině 30. let se opět situace měnila zejména kvůli přístupu polských úřadů a silně protičeskoslovenské politice ministra zahraničí Józefa Becka a vyústila v další útlak volyňských Čechů: „*Tak ve městech, když řádily nejvíce štvánice proti Čechům, čeští chlapi, příslušníci Sokola, připínali si na klopy svých kabátů sokolské odznaky a na místech nejvíce frekventovaných demonstrativně vedli hlučné rozmluvy ve své mateřštině*“.⁹² Další české sokolské jednoty na Volyni dále již nepřibývaly, naopak v Dubně a Semidubech okolo let 1936–37 zanikly.⁹³ Situace vyústila v problémy s povoláním veřejných cvičení a v roce 1938 nebyly povoleny polskými úřady každoroční závody českých volyňských jednot.

Celkový počet sokolských jednot v západní Volyni se v různých zdrojích informací zásadním způsobem liší. Většina prací o Čechích z Volyně uvádí počet dvaceti čtyř jednot,

kteří je získány původně z *Historické mapy českého osídlení na Volyni* a s velkou pravděpodobností neodpovídá dobové realitě. Jejich počet byl zřejmě přibližně jen poloviční. Okrskový náčelník Jaroslav Perný odhadoval, že všech dvanáct volyňských jednot čítalo asi 2700 cvičících a 1500 přispívajících členů. Tento počet se z dostupných pramenů zdá jako nadsazený, stejně jako některé z dalších jeho uváděných čísel.⁹⁴ Podle nahlášených údajů do ročenky zahraniční župy byl stav členstva v jednotlivých jednotách v roce 1933 následující (muži/ženy): Dubno (17/9), Huleč (16/10), Hlinsk (20/12), Kvasilov (34/13), Mirohošť (31/22), Moldava I + Moldava II (28/9), Rovno (27/12), Straklov (12/1), Semiduby (12/1), Volkov (22/8) a Zdolbunov (29/6).⁹⁵ Podle těchto údajů ve všech jednotách výrazně převládá počet mužů (dohromady 248) oproti ženám (dohromady 103). Velkou část členstva sokolských jednot tvořila mládež, tj. dorostenci/dorostenky a především žáci/žáčky. Počet aktivních členů a zejména členek v jednotách se v průběhu času turbulentně měnil, roli v tom hrály například i přibližující se okrskové závody, veřejné cvičení či všesokolský slet v Praze. Před nimi zpravidla účast na sokolských akcích značně stoupala, po jejich uskutečnění naopak mnohdy postupně ochota účastnit se akcí klesala.

⁹⁰ J. PLÁNIČKA, *Slavnosti volyňského sokolstva*, Věstník Sokolský, 24. 8. 1933, roč. 35, č. 32.

⁹¹ J. PLÁNIČKA, *Sokolská činnost za hranicemi*, Věstník Sokolský, 1933, roč. 35, č. 24.

⁹² Josef V. REJZEK, *Nezradili. Generační obraz volyňských Čechů*, Brno 1947, s. 52.

⁹³ *Zahraniční sokolstvo*, Lidové noviny, 30. 4. 1937, roč. 45, č. 218, s. 5.

⁹⁴ M. ŠERETŮK, *Kronika Českého Kvasilova*, s. 22.

⁹⁵ Národní muzeum, H8-24083, *Sokolská župa zahraniční*, 1933.

Obr. 6. Sokolská jednota v Semidubech se starostou jednoty učitelem Fickem, Sbíрка Národního muzea

Ačkoliv je *Historická mapa českého osídlení na Volyni* unikátním zdrojem jinak neznámých informací, tak vzhledem ke způsobu vzniku, tj. až v 90. letech 20. století anketními otázkami položenými volyňským reemigrantům, obsahuje řadu nepřesností. V ní jsou uvedeny sokolské jednoty také v obcích Boratín, Curkov, Dlouhé Pole, Kopče, Ledochovka, Mstěšín – Ládovka, Nový Svět, Omeľanština, Podcurkov, Sedmihřany, Zálesí a Zikmundovka. V obci Niva Hubínská sice není uvedena sokolská jednota, ale údajně zde stála dokonce Sokolovna.⁹⁶ Zmínka o snaze vytvořit nový Sokol v obci Zálesí lze dohledat ve *Věstníku sokolském* v roce 1933⁹⁷ a podle pozdějších informací spadalo Zálesí pod Českou Huleč.⁹⁸ Snaha o nalezení informací o působnosti dalších jednot dopadla neúspěšně. S velkou pravděpodobností a přihlédnutím i k tomu, že žádné z nich nejsou zmíněny ani v detailní kronice straklovské sokolské obce, lze soudit, že minimálně ve většině těchto obcí neexistovaly schválené sokolské jednoty. To však v některých případech neznamenalo, že sokolské aktivity neovlivňovaly životy řady jejich občanů, kteří například mohli být členy Sokolů v jiných obcích. Popis jedné z fotografií ve sbírkách Národního muzea svědčí o tom, že obyvatelé obce Dlouhé Pole byli členy sokolské jednoty v přibližně dva kilometry

vzdálené obci Semidubky. Jako další příklad poslouží Český Boratín, v něm místní učitelé Vlček a Svoboda organizovali a nacvičovali sokolská cvičení a mládež se zde připravovala i na účast na Všesokolském sletu v Praze,⁹⁹ ale oficiální sokolská jednota zde s velkou pravděpodobností založena nebyla. V dobových periodikách je naopak několikrát zmíněn počátek snah o založení českých sokolských jednot v dalších obcích, např. Ulbárově¹⁰⁰ či Lucku, kde úspěšně fungoval již polský Sokol. Zřejmě na jeho založení se podílel další významný volyňský Čech Václav Mesner, který působil jako hasičský náčelník pro celou oblast Volyně. Členům Sokola z Lucku umožnil cvičit v prostorách hasičského sboru na zámku knížete Lubarta.¹⁰¹

Materiální vybavení českých sokolských jednot na západní Volyni

Ve většině vesnic na Volyni s působností českého Sokola se cvičilo v upravených venkovních prostorech nebo v multifunkčních sálech původně nesouvisejících se sokolstvem, v několika obcích byly postaveny tělocvičny až po delší době působení jednoty v dané obci během 30. let. Zřejmě jednu z prvních větších sokolských budov postavili občané

⁹⁶ J. KLICPERA – V. PELCOVÁ – J. HOFMAN, *Historická mapa českého osídlení na Volyni*, Praha 1995, s. 8–22.

⁹⁷ J. PLÁNIČKA, *Slavnosti volyňského sokolstva*, Věstník Sokolský, 24. 8. 1933, roč. 35, č. 32.

⁹⁸ Dostupné online: https://www.volynaci.cz/file/1153/557-Rovno-Kravilov-Hulec-Klinsk-A-DALSI-Viktor-Simek-anketni-listek.pdf?fbclid=IwAR2pV6527sWjJBk2KQLttfCUCNA3fA18rnZjpnPFTvYVB_MTIYG7TB2fk

⁹⁹ J. VLK – A. VLKOVÁ – V. VLK; *Historie Českého Boratína*, Ústí nad Labem 2000, s. 63–112.

¹⁰⁰ *O nás*, Věstník Sokolský, 13. 7. 1933, roč. 35, č. 28.

¹⁰¹ Markéta KUBOVÁ, *Kultura a školství volyňských Čechů ve 20.–30. letech 20. století*, bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, 2015, s. 50.

Obř. 7. Budova kvasilovské sokolovny za stromy, Sbirka Národního muzea

Mirohořtě po opětovném založení jednoty a slavnostně ji otevřeli v rámci závodů v roce 1933. „*Majetní bratři dali ze svých nemovitostí kámen, písek, dřevo, povozy, vápno a všichni pak radostně stavěli*“.¹⁰² Sokolovna měla rozměry 22x16 metrů (kromě dvou velkých ochozů), jeviště 10x9 metrů a byla vysoká sedm metrů.¹⁰³ V Kvasilově se dlouho cvičilo v létě ve venkovních prostorech a v zimě ve zděném, klenutém a vymalovaném chlěvě, který byl však tmavý a pro jednotu neměl dostatečnou kapacitu. Navíc byl načas tento prostor zabrán vojenskou jednotkou (pohraniční stráží), což negativně působilo na chod sokolské jednoty.¹⁰⁴ Dlouhodobá nutnost postavit v obci novou sokolovnu, která se stala střediskem kulturního života v obci, byla naplněna až ve 30. letech. Nářadí používané v Kvasilově ke cvičení již před první světovou válkou bylo používáno i v období meziválečném.¹⁰⁵

Nelehké podmínky po založení jednoty dokládá situace ve Zdobunově, kde se cvičilo v soukromých bytech a za případné cvičení v sále bylo nutno zaplatit 17 zlotých,¹⁰⁶ později byla zřejmě i zde postavena tělocvična.¹⁰⁷ V Moldavě I zpočátku nebylo žádné tělocvičné nářadí, což způsobovalo nutnost zhotovovat si provizorní. Místo sloupů na kruhy se používaly sloupy z chmelnice, na ulici se postavila provizorní bradla a hrazda. Postupně se z výtěžků ze zábav a darů pořizovalo originální nářadí. Letní cvičiště pro sokoly bylo vytvořeno v zahradě u školy, kde se srovnalo pole a navezl na něj písek. V roce 1935 postavil místní občan Kostka sokolský sál, kde v zimě kromě sokolských cvičení probíhala i divadelní představení.¹⁰⁸ Naopak například

v Českém Straklově bylo tělocvičné nářadí objednáno ihned po založení jednoty u pana Svárovského. Zakoupeny byly i stejnokroje. V této obci se používal sál (Sokolovna) majitele Vladimíra Veselého, který byl sám přispívajícím členem jednoty, ale v roce 1937 zemřel. Následně řešenou stavbu Národního domu v obci na pozemku starosty Srba zřejmě zastavily dobové okolnosti.¹⁰⁹ V Hlinsku se zpočátku cvičilo na venkovním cvičišti na „Hoře“ a místní sokolové si zde díky své pili vybudovali i malý stadion.¹¹⁰ Ve Volkově jednota cvičila ve velkém sále, který stál na návsi, a bylo v něm k dispozici veškeré potřebné cvičební nářadí. V létě v něm byl příjemný chlad, v zimě se vytápěl velkými kamny. Během léta se za příznivého počasí cvičilo také na zahradě místního občana Vladimíra Fořta, který ji dovolil předělat na sokolské cvičiště.¹¹¹ Sokolská jednota z obce Huleč využívala velký multifunkční sál o rozměrech: délka 26 metrů, šířka 6,8 metru a výška 6,3 metru. Sál byl též využíván pro různé společenské a kulturní akce, používalo se pro něj také označení Národní dům. V budově bylo uskladněno tělocvičné nářadí a za špatného počasí se v ní cvičilo. Za budovou na severní straně bylo zřízeno sportovní hřiště, kde se konala sokolská cvičení v létě a hrála se zde mezi mládeží populární odbíjená.¹¹²

Činnost českých sokolských jednot na západní Volyni

Primární činností Sokolů na Volyni byl sportovní nácvik, který se následně prezentoval v rámci veřejných cvičení. Velký význam pro zkvalitňování výuky měly cvičitelské kurzy. Ve druhé polovině 20. let navštěvovalo několik Čechů z Volyně cvičitelské školy ČOS, jednalo se o Martínka z Kvasilova či Maxu a Kohla ze Zdobunova.¹¹³ Na základě velkého zájmu o cvičitelství, ale také pasových obtíží při vycestování, bylo rozhodnuto o vyslání cvičitele z Československa přímo na Volyn s úkolem vést zde cvičitelský kurz.¹¹⁴ O jeho průběhu referoval pro spolkové periodikum v dubnu 1931 starosta župy J. Zyka: „*Znamenitě se osvědčil např. kurz cvičitelů a cvičitelek sokolských na Volyňsku, kde v 5týdenní škole vychováno 70 cvičitelů a cvičitelek, nejvíce z lidí zemědělských, kteří úspěšně prošli také závěrečnou zkouškou.*“¹¹⁵ Zřejmě jiný cvičitelský kurz (tentokrát pouze čtrnáctidenní) se uskutečnil v roce 1931 v Kvasilově a vedl ho cvičitel z Československa Karban a Jelínková.¹¹⁶ Další z úspěšných cvičitelských kurzů proběhl v roce 1934 v Mirohořti a řídil jej cvičitel František Erben,¹¹⁷ zúčastnilo se ho okolo padesáti účastníků.¹¹⁸

¹⁰² *Naše sokolstvo na Volyni v Polsku*, Sokol, 1933, roč. 59, č. 8–9.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ *Tělesná výchova. Sokol v Kvasilově v Polsku*, Lidové noviny, 10. 2. 1926, roč. 34, č. 73, s. 7.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Jaroslav B. ZYKA, *Sokolstvo na Volyňsku*, Sokol, 1931, roč. 57, č. 4.

¹⁰⁷ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 30.

¹⁰⁸ Národní muzeum, H8-b. č., anketní popis volyňských obcí, Moldava I.

¹⁰⁹ A. KRÍVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*, s. 3–40.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 10.

¹¹¹ Jiří PANCÍŘ – Jindřich ŠÍMA, *Hrst vzpomínek na Český Volkov*, Lovosice 2005, s. 17 a s. 61.

¹¹² J. BONEK – D. MANOVÁ – V. STÁREK, *Huleč Česká na Volyni*, Žatec 1992, s. 130–131.

¹¹³ Národní muzeum, H8-24083, *Sokolská župa zahraniční*, 1933, s. 2.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 3.

¹¹⁵ J. B. ZYKA, *Sokolstvo na Volyňsku*, Sokol, 1931, roč. 57, č. 4.

¹¹⁶ M. ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*, s. 22.

¹¹⁷ *Čilý sokolský ruch na Volyňsku*, Věstník Sokolský, 1934, roč. 36, č. 8.

¹¹⁸ František ERBEN, *Kurz Volyňského sokolstva*, Věstník Sokolský, 1934, roč. 36, č. 12.

Obr. 8. Účastníci cvičitelského kurzu sokolstva na Volyni, Sběrka Národního muzea

Ve většině jednot se cvičilo zpravidla dvakrát či třikrát týdně. Škála dalších sportovních činností byla v obcích pestrá, v rámci Sokola v Kvasilově či Mirohošti působil například lyžařský odbor,¹¹⁹ ve Volkově kromě něj kupříkladu i bruslařský kroužek.¹²⁰ Na akce do vzdálenějších vesnic se čeští sokolové přepravovali vlaky, žebřinovými vozy a například jednota z Rovna i automobilem.¹²¹ Velkou událostí byly okrskové „slety“ jednot volyňských Čechů, které se každoročně konaly mezi lety 1933–1937 na konci jara či začátku léta. První z nich se uskutečnily ve dnech 8. a 9. července 1933 v Mirohošti. Tyto velké závody vypsal náčelnictvo župy zahraniční ČOS.¹²² Na organizaci akce se podílelo také Ústředí Selských jízd v Praze, volyňským jednotám věnovalo putovní cenu mužů (stříbrný pohár). Na závody přijeli i zástupci této organizace, její místopředseda a poslanec československého Národního shromáždění Pavol Teplanský, který tam pronesl projev.¹²³ Putovní cenu určenou pro vítězné družstvo žen, tj. stříbrnou ratolest na podstavci, věnoval k závodům český poslanec v polském sejmu V. Meduna.¹²⁴

Závodů se zúčastnilo osm družstev mužů a devět družstev žen.¹²⁵ Mezi muži zvítězil Jaroslav Perný před Mikulášem Martínkem. Medaile pro závodníky věnoval v tomto případě župní starosta Zyka.¹²⁶

Druhé závody se 8. července 1934 konaly v Hlinsku. Zúčastnilo se jich osm družstev mužů a šest družstev žen. Konala se zde také soutěž jednotlivců o přebor okrsku, do které se zapojilo okolo osmdesáti mužů a žen. Vítězem se v tomto ročníku i v obou letech následujících stal Mikuláš Martínek z Kvasilova, bronzový štít pro vítěze této kategorie daroval generální konzul Svárovský.¹²⁷ Následující závody mužů, žen a dorostu hostil 16. června 1935 Kvasilov, jehož jednota zvítězila mezi sedmi družstvy mužů i čtyřmi žen. Vítězné družstvo dorostenců ze Straklova obdrželo putovní cenu Československé besedy varšavské, kterou byla soška Iva, a družstvo dorostenek putovní cenu České matice školské. V tomto případě se jednalo o bustu zakladatele Sokola M. Tyrše.¹²⁸ Další okrskové závody za účasti 119 závodníků a závodnic se konaly 31. května 1936 v Kvasilově.¹²⁹

¹¹⁹ Národní muzeum, H8-24083, *Sokolská župa zahraniční*, 1933, s. 3.

¹²⁰ J. PANCÍŘ – J. ŠÍMA, *Hrst vzpomínek na Český Volkov*, s. 17.

¹²¹ A. KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*, s. 7.

¹²² Tamtéž.

¹²³ J. PLÁNIČKA, *Slavnosti volyňského sokolstva*, *Věstník Sokolský*, 24. 8. 1933, roč. 35, č. 32.

¹²⁴ A. KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*, s. 7.

¹²⁵ Tamtéž, s. 8.

¹²⁶ Národní muzeum, H8-24083, *Sokolská župa zahraniční*, 1933, s. 2.

¹²⁷ A. KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*, s. 10.

¹²⁸ Tamtéž, s. 19.

¹²⁹ Tamtéž, s. 29.

Obr. 9. První velké závody českých jednot v Mirohošti, Sběrka Národního muzea

Poslední závody již v období pozvolného úpadku českých sokolských jednot a za účasti pouze jednoho družstva žen se uskutečnily 20. 6. 1937 v Moldavě.¹³⁰ Následující závody se měly konat 12. června 1938 v Mirohošti, ale kvůli neobdrženému povolení z úřadu se nakonec neuskutečnily.¹³¹

Další významnou událostí pro Čechy z Volyně byly všesokolské slety v Praze, jelikož se při této příležitosti výjimečně dostali do staré domoviny. Někteří z nich se jich účastnili už před první světovou válkou, masivnější účast nastala ale až v období meziválečném, kdy do Československa volyňští sokolové cestovali zvláštními vlaky ze stanice Zdobunov a v průvodu po Praze pak kráčeli pod župou zahraniční. Zájem o účast na sletech v Praze byl enormní, a tak se jich nemohli zúčastnit všichni zájemci, sokolové z řad volyňských Čechů zřejmě dokonce procházeli poměrně náročným výběrem.¹³² Jaroslav Vaculík uvádí, že v roce 1926 výprava z Volyně na všesokolský slet uvítaná v Praze zástupci Národní rady čítala 300 účastníků,¹³³ podle okresového náčelníka Jaroslava Perného se do Prahy vypravilo pouze 120 členů a během následujícího všesokolského sletu v roce 1932 došlo k markantnímu nárůstu účastníků na počet okolo 700 lidí.¹³⁴ S velkou pravděpodobností se ale v roce

1932 jednalo o předběžný počet účastníků, který se zřejmě poměrně krátce před akcí kvůli problémům s vydáváním pasů razantně snížil. Nakonec byl skupině volyňských Čechů vydán polský hromadný cestovní pas, jehož součástí jsou i jména a fotografie 176 lidí, kteří cestovali na slet do Prahy. *Lidové noviny* o příjezdu výpravy referovaly na titulní straně takto: „Dnes po poledni přijela na Wilsonovo nádraží v Praze výprava volyňských Čechů, Sokolů z Polska, v počtu 208 mužů a žen v krojích a s prapory. Výprava byla po celé cestě středem pozornosti. Na nádraží byli milí hosté uvítání zástupci ministerstva zahraničí, Čs. obce Sokolské a sdružení Čechů a Slováků v zahraničí.“¹³⁵

V *Dějínách volyňských Čechů* uvádí Jaroslav Vaculík, že na následujícím, v pořadí již desátém všesokolském sletu v roce 1938 byla přítomna čtyřsetčlenná výprava volyňského okrsku Sokola,¹³⁶ podle jeho novějšího článku se v rámci tohoto sletu jednalo o stočlennou výprava volyňských Čechů, která přijela do Prahy na dva hromadné cestovní pasy. V rámci cesty musela řešit také velké nepříjemnosti s převedením měny a do Prahy nakonec přijela fakticky bez finančních prostředků, které jim posléze zapůjčil Československý ústav zahraniční.¹³⁷

¹³⁰ Tamtéž, s. 35.

¹³¹ Tamtéž, s. 46.

¹³² Miloslav MASOPUST – Věra SUCHOPÁRKOVÁ-SKOŘEPOVÁ, *Vzpomínky na rodiště Straklov Český*, 1992, s. 18.

¹³³ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 29.

¹³⁴ M. ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*, s. 22.

¹³⁵ *Sokolští hosté se sjíždějí*, *Lidové noviny*, 1. 7. 1932, roč. 40, č. 331 (odpolední vydání), s. 1.

¹³⁶ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 30.

¹³⁷ J. VACULÍK, *Cesta na sokolský slet*, *Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*, 1999, roč. 9, č. 4, s. 3.

Obr. 10. Češi z Volyně při účasti na všesokolském sletu v roce 1932 v Praze, Sběrka Národního muzea

Tělovýchovná organizace Sokol se neomezovala jen na sportovní činnost, ale ve většině obcí měla především kulturní přesah. Příkladem rozsahu činnosti je působení sokolské jednoty v Straklově. Ta se soustředila i na pořádání divadelních představení (založila si specializovaný divadelní odbor), sokolských akademií, přednášek či různých večírků, například kabaretních s bohatým programem (cvičení, recitace, zpěv). Díky knihám obdržným z Československa si založila i sokolskou knihovnu.¹³⁸ V dalších obcích byla škála činností obdobná, v Kvasilově i dalších obcích působila v rámci jednoty také kapela. V mnoha ohledech se činnost spolků v obcích prolínala, v určitých případech to mohlo vést i ke sporům viz *Kronika Kvasilova*: „Dosti dlouhou dobu hasiči hleděli na Sokola nepřívětivě, vidouce v něm jakousi nežádoucí konkurenci, ale nyní pracují svorně“.¹³⁹ Po většinu času ale Sokol s hasičskými sbory i s jinými spolky, např. s Českou maticí školskou, úspěšně spolupracoval.¹⁴⁰ Ustavujícího sjezdu Svazu československých spolků v Polsku se sídlem ve Varšavě, který měl zřejmě dále prohlubovat spolupráci mezi organizacemi, se v roce 1931 zúčastnili zástupci minimálně pěti českých sokolských jednot z Rovna, Hulče, Zdolbunova, Kvasilova a Mirohoště.¹⁴¹ Význam mělo i personální propojení v rámci různých spolků.

Jedním z důležitých cílů českých sokolských jednot na Volyni byla také snaha o povznášení českého uvědomění a národní hrdosti, o čemž svědčí například vzpomínky pamětníků ze Straklova: „Sokolská jednota byla zároveň pro naši národnostní menšinu, obklopenou cizím prostředím, duchovním pilířem našeho národního uvědomění a zdrojem čistého vlastenectví. Podporovala naše vědomí a vztah přínaléžitosti k naší staré vlasti, k českému národu, k jeho krásným a bohatým tradicím, kultuře a dějinám“.¹⁴² Autor textu hymny volyňských Čechů Jiří Rébl-Volyňský napsal také „pomyslňou“ hymnu volyňských sokolů „Vzlet' výše, Sokole!“, jejíž text byl zveřejněn v poválečném periodiku *Věrná stráž*.¹⁴³ Některé ze sokolských akcí zejména edukativního přesahu byly pořádány například 28. října v den výročí vzniku Československé republiky. Při příležitosti příjezdu československého vyslance Václava Girsy byly pořádány v Kvasilově či Zdolbunově improvizované sokolské akademie.¹⁴⁴ Zdolbunovská sokolská jednota například uspořádala koncert s hudbou Antonína Dvořáka, divadelní hry se hrály také často od českých autorů.

¹³⁸ A. KŘIVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*.

¹³⁹ J. NÁHLOVSKÝ, *Kronika obce Kvasilova*, s. 30.

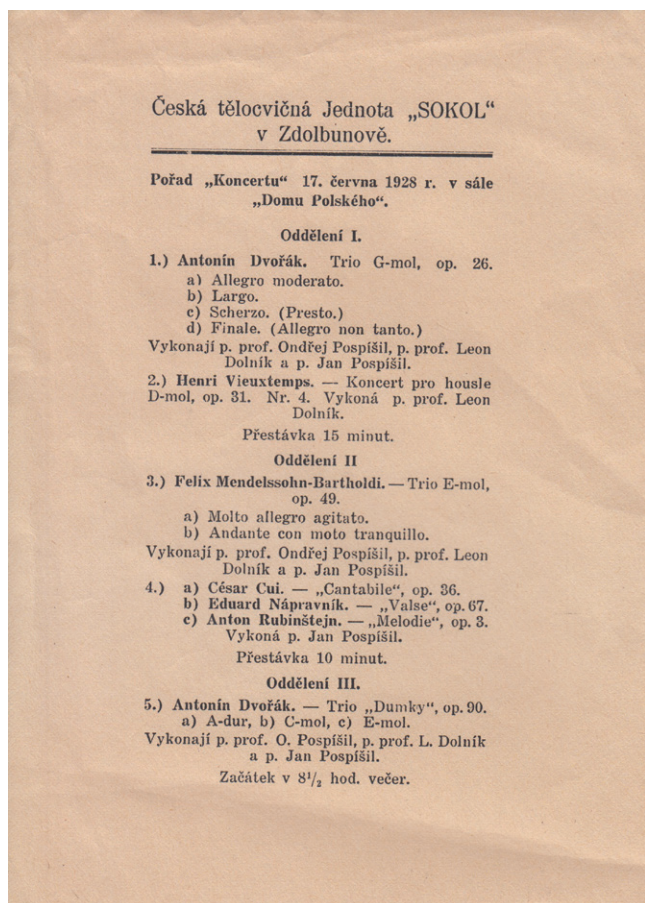
¹⁴⁰ J. B. ZYKA, *Sokolstvo na Volyňsku*, Sokol, 1931, roč. 57, č. 4.

¹⁴¹ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 45.

¹⁴² M. MASOPUST – V. SÚCHOPÁRKOVÁ-SKOPŘEPOVÁ, *Vzpomínky na rodiště Straklov Český*, s. 16.

¹⁴³ *Vzlet' výše, Sokole!*, *Věrná stráž*, 2. července 1948, roč. 3, č. 26–27, s. 9.

¹⁴⁴ J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů II*, s. 47.

Obr. 11. Pozvánka na koncert pořádaný sokolskou jednotou ve Zdobunově, Sběrka Národního muzea

Sokolské jednoty v meziválečném období na východní Volyni

Ve východní (sovětské) části Volyně působilo v meziválečném období o mnoho méně českých sokolských jednot než v západní části oblasti a možnost jejich působení byla po skončení války nuceně jen poměrně krátká. Zájemce o podrobnosti k jejich působení lze odkázat zejména na již zmíněnou publikaci v ukrajinském jazyce *Istoriya himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*.

Jednota v Krošně České úspěšně fungující již za války navázala na svou činnost, ve vedení Sokola působil Josef Buben a později Ivan Křížánek.¹⁴⁵ Velký význam měl příchod cvičitele Jaroslava Houšky do oblasti po první světové válce.¹⁴⁶ Je pravděpodobné, že se mohlo jednat o téhož

cvičitele, který před první světovou válkou působil jako cvičitel v Kvasilově. Dne 20. března 1921 byl povolen sokol také v Ovruči v žitomírském újezdu. V tomto období se nadále v celém újezdu markantně zvyšoval počet členů Sokolstva, žitomírské sokolské jednoty se ve zvýšené míře věnovaly i novému sportu v oblasti, tj. fotbalu, v plánu byla také účast na ukrajinské olympiádě. Benefiční aktivity spojené se Sokolem pomáhaly také potřebným v období hladomoru.¹⁴⁷ Cvičení v Žitomíru probíhalo za příznivého počasí ve venkovních prostorech a v deštivém počasí v hale knihovny.¹⁴⁸ Na počátku 20. let si zdejší cvičitel Houška stěžoval na stav vybavení jednoty a snažil se zjednat nápravu.¹⁴⁹ Sokolská jednota také podle jednoho dokladu jistě fungovala minimálně mezi srpnem 1920 a červencem 1922 v české kolonii Malá Zubovščina, která se nacházela těsně za východní hranicí Volyně již v kyjevské gubernii.

Během roku 1922 nastala v sovětské části Volyně pro místní krajské spolky složitá situace, která souvisela se značným potlačováním práv národnostních menšin. Úřady ukončily činnost Sokolů v Okolku, Ovruči, obci Vysoko České a požadovaly zrušení Sokola také v Krošně. Ten byl následně přejmenován, postaven na nové ideologické základy a musel působit pod tamním Komunistickým svazem mládeže.¹⁵⁰ Podle dochovaných vzpomínek jednoho z pamětníků z Krošny byla sokolská organizace po jejím zrušení místním prezentována jako buržoazní.¹⁵¹ Žitomírský cvičitel Houška se po těchto změnách vrátil do Československa.¹⁵² V Okolku se podařilo zabránit po zrušení jednoty alespoň ztrátě tělocvičného nářadí prohlášením, že ho používá místní hasičský sbor.¹⁵³ Podle dochovaných materiálů je možné, že během 20. let dále působily v žitomírském regionu Sokoly v českých koloniích ilegálně, takové spolky se mohly nacházet například v obcích Krušinec či Selenčina.¹⁵⁴ V jedné z odborných studií se objevuje zmínka, že po svém příjezdu na Volyn měl vést Sokol v Krošně ještě v roce 1927 později perzekvovaný učitel Antonín Vodsedálek.¹⁵⁵

Snahy o založení a rozvíjení Sokola v meziválečném období se staly jedním z důležitých podkladů pro smyšlené spiknutí, kdy měla být pod jeho rouškou šířena mezi českým obyvatelstvem Volyně „kontrarevoluční nacionalistická organizační činnost“¹⁵⁶ a zakládány „české vojensko-povstalecké družiny“.¹⁵⁷ Protokol o popravě finančního inspektora Holana z roku 1938 ze zasedání „trojky“ při Lidovém komisariátu vnitřních záležitostí (NKVD) například uváděl, že mezi lety 1920 a 1930 byl členem „české nacionálně-šovinistické organizace Sokol“.¹⁵⁸ Na počátku roku 1938 byli téměř všichni v oblasti dříve působící významní

¹⁴⁵ O. KUKHARSKIJ – G. GRIBAN, *Istoriya himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, s. 41.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 26.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 35–38.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 33.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 44–45.

¹⁵¹ Národní muzeum, anketní popis volyňských obcí, Krošna Česká.

¹⁵² O. KUKHARSKIJ, G. GRIBAN, *Istoriya himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, s. 44–45.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 54.

¹⁵⁵ Jan DVOŘÁK, *Antonín Vodsedálek a proces s českými učiteli na Ukrajině*, Paměť a dějiny, 2013, roč. 6, č. 4, s. 100.

¹⁵⁶ Mečislav BORÁK, *Zatajené popravky: Češi a českoslovenští občané popravení na sovětské Ukrajině: z historie Velkého teroru na Volyni a v Podolí*, Opava 2014, s. 117.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Mečislav BORÁK, *Žytomyrská hromadná poprava Čechů v roce 1938*, Paměť a dějiny, 2018, roč. 10, č. 3, s. 31.

Obr. 12. Památník obětí politických perzekucí v místě jejich poprav v Žitomíru, foto Ondřej Štěpánek

činnovníci českých Sokolů zatčeni. Část z nich byla odeslána na Sibiř,¹⁵⁹ další údajní spiklenci byli po velkém procesu dne 28. září 1938 zastřeleni, mezi 78 Čechy i řada sokolů, včetně prvního cvičitele Sokola v Krošně České Štefana Tomana.¹⁶⁰

Na místě této poprav i dalších tragických událostí na kraji města Žitomír se nachází pietní místo. To je od září 2014 věnováno také památce místních Čechů, kteří zahynuli jako oběti politických represí ve 30. letech 20. století.

Druhá světová válka

Činnost většiny sokolských jednot v polské části Volyně přerušily události, které bezprostředně předcházely druhé světové válce, nebo až válka samotná. Například straklovská jednota měla své pravděpodobně poslední veřejné cvičení ještě 28. srpna 1939.¹⁶¹ V některých obcích sokolské aktivity pokračovaly zřejmě i zkraje druhé světové války, v České Hulči se konaly sokolské akademie i za první vlády Sovětů mezi lety 1939–1941, následně zde organizování kultury ustalo, zábavy byly zakázány a ani Sokol nevyvíjel

činnost.¹⁶² Zpočátku války měla důležitou funkci sokolovna v Kvasilově poskytnutá místní jednotou. Sloužila jako ubytovací kapacita pro desítky osob z tvořící se vojenské skupiny (než nastalo chladné počasí) a později jako jídelna.¹⁶³ Řada českých mužů činných v Sokolech vstoupila do československé armády a přišla s ní do Československa. Mnozí z nich dosáhli v armádě vysokých hodností, například jako velitel vojenské skupiny Žatec působil ještě po skončení války dřívější sokolský okrskový náčelník Jaroslav Perný. Československou armádou prošly také stovky žen. Zřejmě jako vůbec první volyňská Češka vstoupila do československého praporu Jiřina Somolová-Predmerská.¹⁶⁴ Součástí sbírek Národního muzea se postupně stal její battledress už z prvního vybavení v Buzuluku anglickými uniformami i její sokolské dorostenecké šaty používané v oblasti Volyně ve 30. letech 20. století. Někteří sokolové z řad volyňských Čechů, včetně výrazných osobností, byli mezi stovkami obětí různých tragických událostí druhé světové války, zejména válečných bojů. Za reflektování stojí také osud již vzpomínutého volyňského rodáka Otakara Kliča, tento prokurista

¹⁵⁹ O. KUKHARSKIJ – G. GRIBAN, *Istorija himnastychnoho tovarystva „Sokol“ na Volyni*, s. 54.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ A. KRÍVKA, *Kronika sokolské tělocvičné jednoty ve Straklově Českém*, s. 52.

¹⁶² J. BONEK – D. MANOVÁ – V. STÁREK, *Huleč Česká na Volyni*, s. 169.

¹⁶³ Roman ŠTĚR, *Československá vojenská emigrace na Volyni 1939–1940; Nástin historie kvasilovské skupiny*, bakalářská práce, Univerzita Karlova, Praha 2017, s. 30–31.

¹⁶⁴ Roman ŠTĚR, *Volyňské ženy v československých vojenských jednotkách na východní frontě*, Sborník prací Masarykovy univerzity, řada společenských věd, Brno 2015/2, s. 48.

Obr. 13. Součástí sbírek Národního muzea jsou putovní ceny vítězných družstev mužů a žen z této fotografie. Sbírká Národního muzea

se stal náčelníkem pražské župy Scheinerovy a v roce 1941 dokonce načas hlavou sokolského odboje v protektorátu,¹⁶⁵ což vedlo k jeho zatčení a deportaci do Osvětimi, kde v následujícím roce zemřel.

Zachovaná paměť působení Sokolů na Volyni

Po konci druhé světové války sokolské jednoty Čechů na Volyni nebyly obnoveny. Ve *Věrné stráži* si stěžovala v roce 1947 O. Kadavá na nezájem o zapojení „volyňáků“ do Sokolů po reemigraci v Československu a dále v textu je pak burcovala k aktivitě vzhledem k blížícímu se sletu: „Dnes mnozí z těch, kteří na Volyni byli vzornými Sokoly, vrátili se do ‚staré vlasti‘, ale bohužel do Sokola nechodí. Všude k tomu nejsou podmínky, to plně chápu. Ale vím, že jsou mnozí, kteří by cvičit mohli, ale snad se jim zdá, že sestárli, zvažněli a že se to už pro ně ženaté nebo vdané nehodí, proháňt se na cvičení“.¹⁶⁶ Řada Čechů z Volyně se však do činnosti československých sokolských jednot zapojila, například sokolové z Kvasilova působili zejména v tělovýchovné

jednotě Liběšice-Trnavany Sladkovského župy. Někteří Češi vrátivši se z Volyně se zúčastnili také v pořadí jedenáctého a po více než čtyři desetiletí posledního všesokolského sletu v roce 1948, jejich počet se ovšem neevidoval. Do Československa byla během reemigračních akcí přivezena vlaky z Volyně také část tělocvičného náradí. Náčiní původně patřící kvasilovské jednotě krátce sloužilo jednotě v Liběšicích, po jejím zrušení bylo převedeno do majetku škol a jednot v bývalém okrese Žatec.¹⁶⁷

Důležitým symbolem sokolských jednot byly jejich prapory. Jeden z prvních praporů volyňských jednot měl být vyroben u příležitosti stého výročí narození zakladatele Sokola Tyrše, tj. v roce 1932.¹⁶⁸ Zřejmě se jednalo o prapor kvasilovský, jehož kmotrem byl starosta Svazu polského sokolstva Adam Zamoyski a jeho kmotrou měla být Hana Benešová, manželka pozdějšího prezidenta Edvarda Beneše.¹⁶⁹ Prapor byl darovaný jednotě spolkem „České srdce“ a následně ho kvasilovské sokolky doplnily vyšitým názvem jednoty a rokem založení.¹⁷⁰ Cestou na polský sokolský slet ve Varšavě se setkal starosta kvasilovské jednoty

¹⁶⁵ Jan B. Uhlíř, *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, disertační práce, Univerzita Karlova, 2005, s. 72.

¹⁶⁶ O. KADAVÁ, „Spějme dál...“, *Věrná stráž*, 16. dubna 1947, roč. 2, č. 14–15, s. 11.

¹⁶⁷ M. ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*, s. 23.

¹⁶⁸ *Polská účast na všesokolském sletě*, *Národní listy*, 19. 6. 1932, roč. 72, č. 169, s. 9.

¹⁶⁹ *Československé sokolstvo za hranicemi*, *Věstník Sokolský*, 6. 10. 1932, roč. 34, č. 36.

¹⁷⁰ M. ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*, s. 22.

Svárovský s maršálem Pilsudským, který si prapor prohlédl a jeho pobočník na žerd' praporu připevnil zvláštní štítek.¹⁷¹ Nedlouho po začátku druhé světové války v březnu 1940 tři členové jednoty Sokola Kvasilov měli předat prapor jednoty doplněný o novou stuhu s nápisem „Byli jsme a budeme“, aby mohl být donesen do osvobozené vlasti.¹⁷² V současnosti je uložen v Regionálním muzeu Karla Aloise Polánka v Žatci.¹⁷³ Prapor obnovené jednoty v Mirohošti pocházející zřejmě z roku 1931 je součástí fondu volyňských Čechů ve sbírkách Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea. Je vyšitý podle návrhu učitele Kozáka a obsahuje nápis „Mirohošťánek dar své jednotě“. Ve středním poli se nachází ozdobně vyšité slovo Sokol v červenobílém poli. Z dalších zajímavých textilních předmětů jsou v depozitářích muzea také dva sokolské stejnokroje, které však nejsou opatřeny původními volyňskými domovenkami. Původními vlastníky byli pánové Větrovec a Jelínek, který se ve stejnokroji zúčastnil i všesokolských sletů v Praze v letech 1938 a 1948.

Upomínkou na závody na Volyni je červené startovní číslo „99“ na hrubém plátně původně patřící Jiřímu Gabrielovi (ze soutěže v Kvasilově v roce 1936), diplomy ze závodů a unikátem ve sbírkách instituce jsou v textu zmíněné putovní ceny ze závodů volyňských Čechů. Pohár ze zápolení mužů byl vyroben v Praze 28. října 1932 Františkem Javůrkem a Josefem Vrabcem. Jsou na něm vyryty názvy vítězných jednot v jednotlivých ročnících závodů, tj. 1933 Kvasilov, 1934 Mirohošť, 1935 Kvasilov, 1936 Mirohošť. O plaketu doplněnou dvěma ratolestmi věnovanou poslancem polského sejmů Medunou soupeřila družstva žen. Je doplněna o nápis: „V sesterském zápolu k metě nejvyšší“.

Ve spodní části jsou taktéž vyryta totožná vítězná družstva z jednotlivých ročníků závodů jen s výjimkou roku 1934, kdy v závodě zvítězily ženy z města Dubno. Šest zbývajících předepsaných polí zůstalo navždy nevyplněno. V Národním muzeu jsou uchovávány spolkové a sletové průkazy či desítky fotografií. Sokolské fotografie jsou také součástí fondu volyňských Čechů v Národním archivu. Některé z výše uvedených předmětů by v budoucnu měly rozšířit expozici Čechů z Volyně dislokovanou v Podbořanech.

V rámci shrnutí lze uvést, že sokolské jednoty na Volyni byly důležitou součástí spolkového života Čechů žijících v oblasti. Kromě rozvíjení tělesné zdatnosti pomáhaly též s výchovou mládeže a posilováním českého vědomí i souznělosti s historickou vlastí. Přestože jejich působení bylo v delších obdobích komplikováno a znemožňováno polskými i sovětskými úřady, zanechaly důležitou stopu, na kterou se leckde v regionu stále vzpomíná a na kterou v něm navazují spolky i v současnosti. Sokol v Kvasilově navázal na své historické kořeny a je v současnosti podle dostupných informací znovu aktivní. V bývalé východní Volyni jsou připomínány české kořeny místní tělovýchovy v úvodu expozice „Galerie sportovní slávy“ v Žitomířské státní univerzitě I. Franka. U příležitosti stopátého výročí vzniku Sokola v Žitomíru byla za početné účasti místních obyvatel na fasádě této univerzity odhalena také pamětní deska, která nese nápis v ukrajinštině: „V této budově II. mužského gymnázia ke konci roku 1910 byl Čechy založen a svoji činnost začal volyňský gymnastický spolek Sokol.“ Odhalení desky doprovázela slavnostní hymna a pochod sokolů „Lví silou“ v úpravě českého kapelníka Františka Kmocha doplněná zpěvem místních obyvatel s českými kořeny.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² R. ŠTĚR, *Československá vojenská emigrace na Volyni 1939–1940; Nástin historie kvasilovské skupiny*, bakalářská práce, Univerzita Karlova, s. 66.

¹⁷³ M. ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*, s. 23.